

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

магістра

з теми: **«ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Виконала здобувачка групи SoL2-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Софія МАКСІМОВА

Керівник:

Олексій ГАВРИЛОВ

кандидат психологічних наук,

професор кафедри логопедії та

спеціальних методик

Рецензент:

Віталій СПИВАК, кандидат

психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	8
1.1. Логопедичний супровід як структурний компонент загального психолого-педагогічного супроводу.....	8
1.2. Медико-психологічні особливості дітей, які перебувають на корекційно-логопедичному супроводі.....	15
1.3. Проблемні аспекти організації логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.....	23
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ ЗМІСТУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ. .	34
2.1. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов здійснення логопедичного супроводу молодших школярів з ООП в умовах інклюзивного навчання.....	34
2.2. Система роботи з формування логопедичних знань у фахівців команди супроводу дітей з ООП.....	38
2.3. Обґрунтування експериментальної методики виявлення особливостей здійснення логопедичного супроводу молодших школярів з порушеннями мовлення.....	44
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	55
3.1. Діагностика рівня готовності педагогів для роботи в інклюзивних класах.....	55
3.2. Аналіз та узагальнення результатів розробленої методики проведення логопедичного супроводу дітей, у яких порушене мовлення.....	60

3.3. Методичні рекомендації щодо здійснення логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.....	63
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна обрала шлях швидкої інтеграції в Європейську спільноту, що започаткувало нові підходи до організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами (надалі – з ООП). Згідно з Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією ООН про права інвалідів, також відповідно до Указів Президента України, Закону України «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року №872 в Україні запроваджено інклюзивне навчання.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [44].

Для дітей з ООП на основі робочого навчального плану школи розробляється індивідуальний навчальний план. При цьому враховуються рекомендації інклюзивно-ресурсного центру. Індивідуальний навчальний план складається на основі Типових навчальних планів спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції розвитку.

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляється педагогічними працівниками, які беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі, також за участю батьків дитини. Ці документи затверджуються керівником навчального закладу.

Для багатьох дітей з особливими освітніми потребами характерне порушення мовлення. Проблема порушень мовлення у школярів - одна з найважливіших для сучасних закладів загальної середньої освіти, оскільки мовленнєва діяльність є провідним засобом отримання знань учнями. Складнощі, які виникають під час навчання таких дітей, стають причиною зниження результативності навчального процесу, створюють психологічну

напругу, негативне їх відношення до навчального процесу. З кожним роком в школах збільшується кількість дітей з важкими порушеннями мовлення.

Надзвичайно важливо своєчасно виявити порушення мовлення, визначити їх патогенез для проведення логопедичної роботи під час інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами.

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки та психології характерний пошук нових шляхів корекції дітей з мовленнєвими проблемами. Вагомим успіхом у цьому напрямку в умовах інклюзивного навчання може бути досягнуто лише за активної співпраці в даному процесі вчителів, асистента вчителя, логопеда та сім'ї. В зв'язку з цим, проблема логопедичного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, в яких наявні порушення мовлення, постає як важлива ланка роботи логопеда.

З середини 90-х років минулого століття почала активно розроблятися концепція супроводу як нового напрямку у наданні допомоги дітям з ООП.

Актуальність проблеми супроводу таких дітей досліджено та описано у працях В. Бондар, Е. Данілавічюте, С. Духновського, В. Кобильченка, А. Колупаєвої, А.Кравченко, А.Синиці, Н. Софій, Д. Шульженко та ін. У цих працях розроблено механізми, види, способи й умови надання психологічної підтримки та допомоги дітям у процесі шкільного навчання.

Над питаннями симптоматики, механізмів, структури порушення мовлення у дітей, напрямків, змісту і диференційованих методик корекції різних видів цих порушень працювали такі вчені: Л. Бартенєва, О. Белова, О. Боряк, О.Гаврилов, Н. Гаврилова, О. Гопіченко, Е. Данілавічюте, С. Конопляста, О. Константинів, Л. Лісова, О. Мілевська, Н. Пахомова, Т. Пічугіна, Н. Савінова, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Ткач, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.

Організація правильного сімейного виховання дітей з порушеннями мовлення є однією із умов успішного створення для них розвивального середовища. Питаннями виховання дітей із порушеннями мовлення у сім'ї займалися В.Кисличенко, С.Конопляста, О.Константинів, Р.Кравченко,

С.Миронова, О.Мілевська, Ю.Рібцун, Г.Соколова, О.Ткач та ін. У своїх працях науковці наголошують на необхідності формування в батьків мотивованого ставлення до корекційної роботи, підвищення їх психолого-педагогічної культури, логопедичних знань. Також необхідне активне включення батьків в цей процес.

Отже, постає актуальність дослідження організації логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання в зв'язку з тим, що кількість дітей, що мають різні відхилення в розвитку мови, неухильно зростає, а значить, зростає і потреба ефективного логопедичного супроводу таких дітей.

Слід зазначити, що процес організації інклюзивного навчання в освітньому просторі України є відносно новим, тому логопедичний супровід дітей, що навчаються в умовах інклюзивного навчання вимагає дослідження та розробки ефективних форм, методів, успішної співпраці всіх учасників процесу: учня, вчителів, логопеда, асистента вчителя, психолога, батьків.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та практично перевірити особливості організації та змісту системи логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Завдання дослідження.

1. Провести теоретичний аналіз поняття «логопедичний супровід» в психолого-педагогічній літературі.
2. Дослідити рівень готовності педагогічних працівників (вчителів початкових класів, асистентів вчителів, логопедів) до роботи з дітьми з ООП.
3. Розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити методичні рекомендації щодо здійснення логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Об'єкт дослідження - діяльність вчителя-логопеда щодо логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Предмет дослідження - організаційно-змістові умови логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Для реалізації визначених завдань, досягнення мети дослідження були використані наступні **методи**:

теоретичні: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення різноманітних поглядів на досліджувану проблему в галузі спеціальної та інклюзивної освіти: логопедії, психології, педагогіки з метою визначення науково-теоретичних та методологічних засад здійснення супроводу, визначення стану розробленості проблеми а також напрямів її розв'язання;

емпіричні: аналіз медико-психологічних даних, психолого-педагогічний (аналіз анкетування, спостереження, мовленнєвих карт) з метою виявлення особливостей проявів порушень мовлення, їх впливів на ставлення дітей до навчального процесу, рівень засвоєння навчального матеріалу; аналіз бесід, опитування вчителів початкових класів та асистентів вчителів з метою визначення стану особистісної та професійної готовності до роботи з цією категорією дітей; педагогічні експерименти констатувального та формувального характеру;

методи обробки даних: якісний аналіз та кількісна обробка результатів експерименту за допомогою методів статистики.

База дослідження: Експериментальна робота проводилась в закладах освіти м.Тернопіль. Учасниками експерименту стали діти з ООП у віці від 6 до 7 років з різними формами мовленнєвих порушень, вчителі, асистенти вчителів, які є учасниками команди супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. До експерименту також долучалися батьки, що виховують дітей з ООП.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, аналізі та узагальненні отриманих результатів нами було зроблено наступні висновки:

1. Опрацювавши спеціальну психолого-педагогічну наукову та методичну літературу нами було встановлено, що у вітчизняному науковому полі вперше визначення поняття «логопедичний супровід» у контексті супроводу сім'ї, яка виховує дитину з порушеннями мовлення, дала дослідниця В. Кисличенко. За її визначенням, логопедичний супровід - це цілеспрямована, послідовна, неперервна дія у спеціально організованих умовах, відповідно до психофізичних особливостей дитини.

У межах нашого дослідження ми трактуємо логопедичний супровід як складний процес взаємодії між тим, хто супроводжує і супроводжуваним, протягом якого перший створює належне корекційно-розвивальне логопедичне середовище, а інший у цьому середовищі активізує свої можливості для розвитку мовлення. В даному розумінні центральною складовою логопедичного супроводу є корекційно-розвивальне логопедичне середовище, яке розглядається як сукупність педагогічних умов, що детермінують результати розвитку та корекції мовлення супроводжуваного.

2. Проаналізувавши праці вчених, проводячи власні дослідження ми дійшли до висновку, що медико-психологічні особливості розвитку дітей, які перебувають на корекційно-логопедичному супроводі зумовлені впливом різних чинників. Серед них, ступінь виразності недорозвинення мовлення, її клінічне походження; ставлення до мовленнєвої вади, факт прийняття її дитиною; соціальними умовами виховання, ефективністю корекційно-розвивальних методик, які застосовуються у роботі. Порушення мовлення позначаються на розвитку психічних процесів дитини та впливають на різні сфери життя дитини: пізнавальну, емоційно-вольову, мотиваційну, поведінкову. Процес формування особистісних якостей

дитини відбувається у різні вікові періоди. У дітей з порушеннями мовлення спостерігається пасивність у поведінці та низька мовленнєва активність, підпорядкування старшим, уникання травмуючих ситуацій, пов'язаних з мовленням. Завданням корекційно-логопедичного супроводу дітей з порушенням мовлення є налагодження таких форм спілкування, які розвиватимуть потребу у взаємодії з оточуючими.

3. Беручи до уваги теоретично-обґрунтовані узагальнення науковців щодо проблеми логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища визначено головні принципи (індивідуальний та диференційований підхід, системність, цілісність, безперервність, створення ситуації успіху, міждисциплінарна взаємодія команди супроводу) та компоненти логопедичного супроводу інклюзивної освіти (діяльність вчителя-логопеда, асистента вчителя, педагогів та служби супроводу родин, які виховують дітей із ООП, які спрямовано на систематичну динаміку психофізичного та мовленнєвого розвитку дитини у процесі навчання, створення соціально-психологічних та освітніх умов для розвитку особистості дитини).

Наше дослідження корекційно-логопедичний супровід розглядає як системну діяльність суб'єктів інклюзивної освіти, спрямовану на створення комплексної системи психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових умов з метою успішного включення дитини з особливими освітніми потребами в соціум, який допоможе ефективно засвоїти знання, уміння і навички, допоможе їх адаптації, реабілітації, особистісному становленню як особистості, нормалізації сімейних взаємин тощо

4. На констатувальному етапі дослідження нами було виявлено рівень готовності педагогічних працівників (вчителів початкових класів, асистентів вчителів) до роботи з дітьми з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання. Під час впровадження логопедичного супроводу учнів з порушенням мовлення в умовах інклюзивного навчання були залучені педагоги класів, в яких навчалися школярі експериментальної

групи. Всього в дослідженні взяло участь 18 педагогічних працівників, які працюють в інклюзивних класах м. Тернопіль, де навчаються учні з порушеннями мовлення.

85,72 % фахівців не обізнані з особливими освітніми потребами молодших школярів з порушеннями мовлення. Це свідчить про те, що вони не готові до застосування цілеспрямованої й впорядкованої сукупності дій, прийомів, методів, що забезпечують мотиваційну й активну залученість молодших учнів цієї категорії до процесу навчання разом з однолітками які мають типовий розвиток.

Більшість опитаних педагогічних працівників на констатувальному етапі дослідження впевнені, що для учнів з порушеннями мовлення мають бути створені спеціальні умови в навчальному просторі. 72 % опитаних педагогів вважають, що даним учням потрібна постійна підтримка асистента вчителя. Ці школярі мають бути відокремлені від інших «окремою партою» (якщо такий учень один); мають триматися «окремою групою з асистентом» (якщо кілька у класі); вони мають отримувати індивідуальні завдання. на нашу думку за такої організації навчальної діяльності в інклюзивних класах учні з порушеннями мовлення ставатимуть пасивними об'єктами, а не активними суб'єктами навчання. Таке навчання сприятиме усамітненості, ізолюваності таких учнів, а не їхній соціалізації, що є провідною ідеєю інклюзивної форми навчання.

Очевидно це є результатом недостатньої обізнаності педагогів щодо особливостей реалізації процесу навчання школярів з порушеннями мовлення в інклюзивних класах. Педагоги й асистенти учителів не готові здійснювати викладацьку діяльність разом в одному навчальному просторі класу.

5. У межах дослідження було розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено методичні рекомендації щодо здійснення логопедичного супроводу дітей із порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання в ЗЗСО.

Важливими принципами роботи спрямованої на входження дітей із порушеннями мовлення в освітній простір, на нашу думку є: ретельний добір педагогів до класу, в якому перебуває вказана дитина; значна просвітницька робота з педагогами, які працюють з дітьми, в яких порушення мовлення в умовах інклюзивного навчання; гнучкий режим перебування дітей на початковому етапі адаптації з урахуванням індивідуальних особливостей дітей; інформування батьків щодо особливостей адаптації кожної дитини до освітнього процесу; залучення до роботи в класі асистента вчителя.

За результатами проведеного дослідження доведена ефективність педагогічних умов логопедичного супроводу, визначені та обґрунтовані методичні рекомендації до його здійснення.

У дітей з порушеннями мовлення експериментальної групи виявлено покращення успішності та підвищення результативності навчання на 15 % у порівнянні з дітьми контрольної групи.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми, вивчення якої може бути продовжене у подальших наукових роботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендарук А. О. Логопедичний супровід дітей з ТПМ в умовах інтегративного навчання, як психолого-педагогічна проблема. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова (корекційна педагогіка та спеціальна психологія, 2012, 21, 3-6
2. Баль Н. М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2010. №14.
URL: file:///C:/Users/User/Downloads/apko_2010_1_4.pdf
3. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2004. 36 с.
4. Белова О.Б. Особливості розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. Медична освіта. Науково-практичний журнал. Тернопіль : Тернопільський НМУ ім. І.Я.Горбачевського, 1(90). 2021. С.5–11.
5. Белова О.Б. Когнітивний та емоційний розвиток осіб з порушеннями мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець- Подільський : ПП Медобори – 2006, 2015. Вип. XXII. С. 15-22.
6. Блінова В. В., Коноваленко С. В. Дидактичний матеріал для подолання вад мовлення у дітей. К. : Благовіст, 2004. 196 с.
7. Бугайова І. Соціалізація дітей з проблемами у розвитку / І.Бугайова // Дефектологія . - 2007 - №5. - С. 15-18
8. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. Початкова школа. 2001. № 1. С. 14.
9. Гаврилов О., Липа В. До питання про впровадження інклюзивної освіти в Україні. // Сучасні проблеми спеціальної освіти: теорія, досвід, інновації:

- монографія / За заг. ред. проф. І.В. Тат'янчикової. – Слов'янськ: Вид-во Б.І. Моторіна, 2017. – С.11-35. – 250 с.
10. Гаврилов О. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Вид. 2, доп. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – 322 с.
11. Гаврилова Н.С., Гаврилова Я.О. Особливості та модель формування “Я-образу” у школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 19 / за ред. М. Шеремет, О. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 27-43.
12. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2012
13. Гаврилова Н.С., Константинов О.В., Швець О.І., Гаврилов О.В. Інтеграції та інклюзії дітей з особливими освітніми потребами як актуальна проблема розвитку суспільства. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2012.
14. Гаврилова Н.С. Прийоми формування правильної вимови фонем у дітей. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки, 11-20.2012
15. Гніда Т.Б. Обґрунтування соціально-педагогічних умов корекції особистісних вад важковиховуваних учнів молодшого шкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 33 (86). С. 475-481
16. Головащук С. І. Українське літературне слововживання : словник-довідник. Київ : Вища школа, 1995. 319 с
17. Гриневич Лілія : Один із найбільших викликів для інклюзивної освіти - навчити учителів та дітей жити в новій для себе реальності.
URL : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2017/09/18/liliya-grinevich-odin-iz-najbilshix-viklikiv-dlya-inklyuzivnoyi-osviti/>
18. Гужва Ф. К. Основи розвитку мовлення. К. : Радянська школа, 1989. 224 с.

19. Данілавічюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичкою читання. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. К.: Актуальна освіта, 2006. С. 119-135.
20. Данілавічюте Е., Трофименко Л., Ільяна В., Рібцун Ю. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення : навчально-методичний посібник – Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2022. – 847 с
21. Дефектологічний словник : навч. посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ: МП Леся, 2011. 528 с
22. Дідкова Л. М. Теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення: історичний аспект / Л. М. Дідкова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Вип. XV. Серія : соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 127-132.
23. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 3. С. 34-43
24. Журавльова Л. С. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 19 : Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч 1. С. (101-107).
25. Журавльова Л. С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. Вип. 8; Кам'янець- Подільський: ПП Медобори 2006, 2016. С. 89-101.
26. Журавльова Л. С. Теорія і практика корекційно-розвивальної роботи при порушеннях писемного мовлення. Дис. на здоб. наукового ступ. доктора пед. наук. К., 2021, 546 с.

27. Заплатна С. М. До проблеми логопедичної діагностики дітей із порушенням мовленнєвого розвитку. Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. К., 2005. Вип. 2. С. 56 – 64
28. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. Особлива дитина : навчання і виховання. 2014. № 3 (71). С. 20 – 29
29. Калініна Т. С. Психологічний супровід дітей із ЗПР як основна стратегія діяльності спеціального психолога. Вісник наукових праць Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2011, грудень № 23 (234). С. 165–170.
30. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: НМЦВО, 2003. 300 с
31. Кисличенко О.М. Логопедичний супровід батьків дітей з порушеннями мовлення. К., 2011, 67 с
32. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї в умовах груп корекції мовлення. Збірник наукових праць. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки), 2016, 7, 176-185
33. Кобильченко В. В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. 205 с. 232
34. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Наукові аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/717387/1/> Наукові аспекти психологопедагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.pdf.
35. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ : Науковий світ, 2010. 260 с.
36. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.
37. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010

38. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічна діагностика відхилень в розвитку. Проблеми та перспективи. Зб. наукових праць з проблем дефектології. Луганськ, 2003. Вип. I. С. 131-136
39. Константи́нів О.В. Особливості вивчення готовності батьків до співпраці з логопедом //Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наукових праць.
40. Константи́нів О.В. Особливості розвитку навичок аудіювання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук праць: Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2020. Вип. 16 Т. I. С. 122-133
41. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. М.С. Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400с.
42. Кузава Ірина Борисівна, Особливості медико-психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Електронний ресурс: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1607/1/kuzava_2013.pdf
43. Ласточкіна Олена, Лянна Ольга, Литвиненко Віталіна. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 3 (66), вересень 2019. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С. 144-147
44. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.2012 р. № 1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
45. Лісова Л.І., Опалюк О.М., Глоба О.П. До питання про роботу логопеда в умовах інклюзивного навчального простору // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 18 за ред. М.К. Шеремет Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. С. 97-111.

46. Лісова Л.І. Особливості корекції навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями мовлення у процесі розв'язування арифметичних задач. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: у 3-х томах. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 17. Т. 1. С.139-140.
47. Лозович О. Д., Тур Р. Й. Психокорекційна робота в логопедичній практиці: Методичні рекомендації. Херсон: РПО, 2003. С. 64-73.
48. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушення порушень мовлення у дошкільників). Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). 1- видання. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 288 с.
49. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 364 с.
50. Мілевська О.П. Вивчення готовності психолого-педагогічних працівників до профілактики порушень писемного мовлення у дітей - Publishing House "Baltija Publishing", 2021
51. Мілевська О.П. Вивчення ставлення батьків до проблеми профілактики порушень писемного мовлення у дітей. International scientific and practical conference «Pedagogy and psychology in the modern world: interaction vectors» : conference proceedings, May 28–29, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing». С.144-149.
52. Мілевська О.П. Організаційні аспекти проведення фонематичної гімнастики як логотерапевтичної технології. Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 листопада 2020 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. С.153-157.

53. Мілевська О.П. Проблеми функціонального забезпечення механізмів читання у молодших школярів з важкими порушеннями мовлення. П 86 Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики, 2015
54. Мороз Людмила «Логопедичний супровід як складова комплексного супроводу дітей із порушенням психофізичного розвитку». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019, № 8 (92)
55. Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. Режим доступу: URL: https://evnuir.vnu.edu.Ua/bitstream/123456789/1338/3/pon_suprov.pdf
56. Навчально-методичний посібник «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів». Київ. 2018. С.49-54
57. Ніколаєнко В. Взаємодія вчителя-логопеда, вихователя і батьків - запорука успішної корекційної роботи з дітьми, які мають вади мовлення / Валентина Ніколаєнко// Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 3. – С. 50-58.
58. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвєєва; [За заг. ред. С. П. Миронової]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. — 264 с
59. Піменова К. О. психолого-медико-педагогічний супровід дітей з ТПМ при інклюзивній формі навчання. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2014. URL: <http://enpuir.npu.edu.Ua/bitstream/123456789/7710/1/Pimienova.pdf>
60. Положення про логопедичні пункти системи освіти від 13 травня 1993 року : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93>
61. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. Ст. 1. URL: https://kodeksy.com.ua/dictionary/p/psihologo-pedagogichnij_suprovid.htm.

62. Психолого-педагогічний супровід і підтримка в умовах модернізації освітньо-виховного простору: [Електронний ресурс] // Режим доступу: URL: <http://osvita.ua/school/upbring/1334>
63. Рібцун Ю. В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. у 9 кн. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. - К. : ТОВ ВПЦ „Літопис-XX”. - 2010. - Книга 9. - 36 с. - (Серія „Інклюзивна освіта”)
64. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвивальна програма як базис роботи вчителя-логопеда / Ю. В. Рібцун // Управління в освіті : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 14-16 квітня 2011 р., м. Львів / відп. ред. Л. Д. Казименко. - Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. - С. 267-268.
65. Рібцун Ю. В. Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ : навч.-метод. посіб. / Юлія Рібцун. - К. : Освіта України, 2010. - 50 с.
66. Рібцун Ю. В. Розробка науково-методичного забезпечення організації та змісту спеціальної освіти дітей середнього дошкільного віку із ФФНМ: реалії та перспективи / Ю. В. Рібцун // Педагогічне проектування як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14-15 жовтня 2010 р. / за заг. ред. проф. К. Л. Крутій, Є. М. Павлютенкова. - Запоріжжя : ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2010. - С. 199-206
67. Рібцун Ю. В. Словничок для діточок: пароніми : метод. посіб. / Ю. В. Рібцун, О. Г. Рібцун. - К. : Світич, 2012. - 136 с.
68. Рібцун Ю. В. Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ / Ю. В. Рібцуї // Логопедичний вісник : зб. наук. пр. - К. : ПП «Актуальна освіта», 2011. - Вип. 2. - С. 36-53.
69. Сак Т. В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 215–219.

70. Соботович Є. Ф. Порухення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції. К.: ІСДО, 1995. 204 с.
71. Соколова Г. Б. Актуальні питання психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2016. Випуск 7. Том 1. С. 383–393.
72. Снітко Людмила Михайлівна. Психолого-медико-педагогічний супровід дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Електронний ресурс: <https://vseosvita.ua/library/psihologo-mediko-pedagogicnij-suprovid-ditej-z-tazkimi-porusennami-movlenna-tpm-261569.html>
73. Таранченко О. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. № 1. 2013. С. 23 - 27.
74. Ткач О.М. Залучення батьків до надання корекційної допомоги дітям з ТПМ в умовах класів інклюзивного навчання. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2012.
75. Ткач О.М. Основні аспекти корекції системних порушень мовлення у дітей молодшого шкільного віку / Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / За ред. проф. Анатолія Ситченка. Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2019. – С. 154-162.
76. Ткачук О. Науково-теоретичний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL: <http://dspace.pdpu.edu.Ua/bitstream/123456789/10089/1/Тkachuk%202010.pdf>.
77. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори у 2 т. : Проблеми російської школи / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 2 – 360 с.